

Professor dr. Jean Paul van Bendegem is gewoon hoogleraar aan de Vrije Universiteit Brussel. Hij is decaan aan de Faculteit Letteren en Wijsbegeerte te Brussel. Hij publiceerde onder andere over finitistische wiskunde en logica. Hij is bekend bij het brede publiek als actief lid van SKEPP.

Stijn Cooman: U heeft nog les gehad van Jaap Kruithof. Kunt u daar iets over vertellen?

Jean Paul Van Bendegem: Ik heb de volle vier jaar les gehad van Jaap Kruithof. Ik beweer wel eens – op een wat karikaturale wijze, laat dat duidelijk zijn – dat ik les gehad heb van “het grote viertal”: Apostel, Kruithof, Vermeersch en Boehm. Van Vermeersch heb ik leren spreken in volzinnen. Hij kon zich daar enorm in opwinden als je dat niet deed; als je bijvoorbeeld op een examen je zinnen niet afmaakte. Van Apostel heb ik leren denken, en Kruithof heeft mij leren provoceren. Onderwijs voor hem, zeker in het eerste jaar, is provoceren: gewoon die gasten wakker schudden! Dat heb ik van hem overgenomen. Van Boehm leerde ik de idee dat “er nog een andere filosofie bestaat dan deze die ik beoefen”. De manier waarop Kruithof boeken schreef, is mij ook steeds bijgebleven. De *Eticologie* bijvoorbeeld: hoewel inhoudelijk waarschijnlijk *De zingever* zijn belangrijkste boek is, is de *Eticologie* prachtig in zijn systematiek.

SC: Waarover handelt de *Eticologie*?

Van Bendegem: Ruw samengevat is het een opsomming van alle mogelijkheden die je hebt in het ethische domein. Er deed een grap bij ons, studenten, de ronde: namelijk dat de *Eticologie* een ja/nee-boek was. Het boek was namelijk ingedeeld in vragen: “Van de mens afkomstig?” “Ja/Neen”; bij “ja” ging je dan bijvoorbeeld naar: “afkomstig van interne factoren?” “Ja/Neen, van externe”, en zo ging dat maar door. Dat was wel mooi: op den duur kwam je ergens op uit, en kon je zeggen: utilitarisme, bijvoorbeeld, hoort daar thuis. Je creëerde een boom: “utilitarisme? Dat is ja, neen, neen, neen, ja!” Dat was mooi om te gaan vergelijken met andere stelsels. Om te blokkeren was het een ellende, maar als concept was het eigenlijk schitterend. Dus, dacht ik toen, je kan de ethiek bestuderen zoals Apostel logica en wetenschappen bestudeert. In die tijd was er onder studenten nog zeer sterk de mening aanwezig, dat dat gescheiden zaken waren. Logica houdt zich bezig met wiskunde, natuurkunde enzovoorts, maar dat kan op het ethische vlak weinig komen doen. Onder meer de *Eticologie* van Kruithof liet zien dat dat niet waar was, en dat die denkwijze zich liet overplaatsen.

Ik was 23 toen ik dit boek moest studeren – ik had mijn studie wiskunde al achter de rug – en ik vond het erg interessant om te zien dat ethiek en wetenschap helemaal niet tegenover elkaar stonden. Velen zien dat blijkbaar *graag* tegenover elkaar staan, maar Kruithof zei: “nee, het hoeft zo niet!” En dat was een element dat ons ondersteunde.

SC: U vermeldde ook *De Zingever* eventjes. Wat vond u van dit boek?

Van Bendegem: Ik zou dit omschrijven als *een waarlijk filosofisch werk*. *De zingever* gaat veel dieper dan de *Eticologie*, maar het was dan ook waarschijnlijk niet de bedoeling van de *Eticologie* om ethisch-filosofisch erg diep te gaan. De *Eticologie* schiep een kader waarmee je aan de slag kon. In principe kon je zeggen: “hier is een ethisch probleem, waar situeert zich dat in dat prachtige kader?” Van daaruit kon je dan dieper gaan. In *De zingever* was de systematiek zelf uitgesproken filosofisch. Ik begrijp heel goed dat een aantal mensen *De zingever* Kruithofs belangrijkste boek vinden.

Daarna is Kruithof vooral over Kruithof gaan schrijven, als ik het zo mag uitdrukken. Daar is natuurlijk niets mis mee; het is een bewust keuze geweest van Jaap Kruithof om niet mee te gaan in de ontwikkeling om regelmatig internationaal te publiceren. Dat onderwerp is zeker een aparte discussie waard, maar Kruithofs antwoord was duidelijk: hij wou niet deelnemen aan de internationale *rat race*. Vandaag, of je het nu goed vindt of niet, wordt het spel zo gespeeld. Of we dat zullen volhouden, is een andere kwestie. Ik heb daar mijn twijfels over: dit kan volgens mij niet blijven doorgaan.

SC: Aan welk boek denkt u vooral als u zegt dat Kruithof over Kruithof is beginnen schrijven?

Van Bendegem: Aan *Arbeid en lust*. Nogmaals, in se is daar niets mis mee, onder meer omdat hijzelf uiteraard voldoende boeiend is. Kruithof mag over Kruithof schrijven, wat mij betreft. Soms dacht je wel “hier is internationaal een discussie over lopende, en daar gaat hij niet op in.” Dat gezegd zijnde, blijft het zeer moeilijk om het internationale en het lokale te combineren. Het liefst zou je, denk ik toch, op beide vlakken een impact willen hebben. Ik begrijp dus de mensen die de keuze maken om internationaal te publiceren en zo het lokale laten liggen, heel goed.

Ik heb die keuze (internationaal publiceren of lokaal actief zijn) ook moeten maken. Ik ben nu 56, en ik kan me nu al iets meer permitteren: ik hoef bijvoorbeeld niet meer genoeg A1-publicaties per jaar te hebben, om mijn carrière tegenover mijn concurrenten veilig te stellen. Dat geeft toch een zekere luxe: ik kan het me permitteren, om bijvoorbeeld Vlaamse culturele verenigingen te bezoeken, en dat is zeer aangenaam. Die kans moet je echter krijgen: aan onderzoekers zal ik ook zeggen dat ze dat de eerste jaren niet moeten doen, of het heel strikt moeten doseren. De *rat race* is helemaal losgebarsten, en soms heb ik echt wel de indruk dat zelfs de *ratten* niet meer kunnen volgen. Die zitten achterop te kijken en zeggen: “Die gaan nu wel heel snel, hé!”

SC: Er wordt van Jaap Kruithof wel eens verteld dat hij een zwart/wit-denker was. In hoeverre bent u het daarmee eens?

Van Bendegem: Ik vind het altijd van heel groot belang om het onderscheid te maken tussen hoe iemand in het publieke is, en hoe hij in het private is; of hoe hij in het gesprokene of in het geschrevene is.

Wanneer Jaap Kruithof voor een publiek stond, was hij provocerend – dus bij voorkeur zwart/wit, om dat publiek te laten oplaaien. Het heeft geen zin om matig te zijn voor een publiek debat: je moet juist hun opinies loskrijgen. En als ze jou aanvallen: des te beter, want zo articuleren ze beter hun eigen argumenten.

Privé was dat anders. Ik heb niet heel veel met Kruithof privé gesproken, maar in elk geval genoeg om te weten dat het er helemaal anders aan toe ging. En in zijn geschriften vind ik hem al helemaal niet zwart/wit. *De mens aan de grens* vind ik bijvoorbeeld een zeer doordacht boek. *De Eticologie* omvat dat zwart/wit-denken onvermijdelijk wél, omdat het volledig rond die “ja/nee”-keuzes is opgebouwd. Als je dan vijf plaatsen hebt, geeft dat al 32 mogelijkheden voor “ja/nee”. Daar zijn dan sowieso twee extreme gevallen bij: vijf keer “ja” en vijf keer “nee”. Maar de dertig andere gevallen zijn natuurlijk wel stuk voor stuk genuanceerd.

Ik heb dat ook wel hoor: spreken voor een publiek over paranormaal gedoe, dat is niet moeilijk. Maar als ik dan bijvoorbeeld in *Het zesde zintuig* zit, en die mensen zitten voor mij... zeg daar dan maar eens iets tegen in die omstandigheden.

SC: In hoeverre bent u het eens met het ecocentrisme zoals Kruithof dit naar voor brengt in *De mens aan de grens*?

Van Bendegem: Ik denk dat Kruithof in *De mens aan de grens* het slachtoffer is geworden van de stroman: je valt iemand aan waarvan het eigenlijk nog de vraag is of die wel bestaat. Er zijn nog altijd vrijzinnigen die beweren dat de mens de maat van alle dingen is en dat de mens centraal staat, en daar heb ik het zeer lastig mee. Om het een beetje venijnig te zeggen, maar dat zou Kruithof waarschijnlijk zeer geapprecieerd hebben: eigenlijk zijn die zeer bijbels bezig, want ze doen net hetzelfde als wat er in de bijbel staat. God zegt tot Adam: “Gij zijt de beheerder, en al de rest staat ten uwen dienste.” Als men mij vraagt wat de vertrekenheid moet zijn, dan zeg ik ook zonder een moment te twijfelen dat dat de samenleving is. Als individu kan ik toch niet bestaan zonder die samenleving: in de eerste plaats dan mijn ouders en directe familie om mij de eerste jaren op te voeden – zonder hen was ik er zelfs niet eens geweest. De volgende stap moet toch wel zijn dat je een samenleving niet kunt denken zonder een omgeving waarin die mensen rondlopen.

Dat sluit natuurlijk allemaal niet uit dat je op het einde van de dag moet terugkomen op de vraag: “en wat moet ik nu doen?” De kwestie is eerder wat je nu juist als vertrekpunt moet nemen. Als je beweert dat dat het individu is, dan kan de samenleving alleen maar de optelsom van die individuen zijn. Dan heb je geen garantie dat je geen stukken mankeert. Als je vertrekt vanuit een samenleving en uitkomt bij het individu, en zo de rechten en plichten bepaalt van het individu, dan heb je volgens mij een betere denkwijze gehanteerd.

Let wel, toen Salman Rushdie een fatwa over zich uitgesproken kreeg, heeft Kruithof ook iedereen de gordijnen ingejaagd. Hij beweerde dat de maatschappij op de eerste plaats kwam, en dat Rushdie wist dat hij dat zou uitlokken. Op basis daarvan had Rushdie moeten weten dat het beter was om dat niet te doen.

Een ander verhaal kregen we bij de eerste inval in Irak, de eerste Golfoorlog. Vermeersch was een duidelijk voorstander, Kruithof een duidelijke tegenstander. Dat heeft veel stof voor discussie opgeleverd. Iedereen nuanceerde dan de zaken, en kon in beide standpunten iets terugvinden: “Ja, als je het zo bekijkt, dan...” Met het voorbeeld van Rushdie lag dat toch anders, want, zo zei men: “Er is toch zoiets als vrije meningsuiting...”

Ik heb daar persoonlijk wat geluk in gehad, en mij niet heel snel aan een uitspraak gewaagd. Oké, als die mens dat wil schrijven, dan moet hij dat doen. Maar aan de andere kant, in een volle theaterzaal “Brand!” roepen, daardoor paniek zaaien, en achteraf zeggen dat er iets bestaat als vrije meningsuiting, dat kun je toch ook niet goedkeuren. Zo iemand moeten we onverbiddelijk een proces aan zijn been lappen. Als iemand hier de Kerk bespot, dan vinden we weer dat dat wel moet kunnen. Volgens mij zitten we in het geval van Rushdie in een grijze zone, zonder daarom de uitgesproken fatwa goed te keuren, dat spreekt vanzelf.

SC: En waarschijnlijk groeit dat ook. Vandaag kunnen we in België de Kerk wel bespotten, maar vijftig jaar geleden was dat waarschijnlijk *not done*.

Van Bendegem: Natuurlijk, en niet alleen dat. Zelfs vandaag mag je nog steeds niet met de Islam spotten, dat heb ik zelf al ondervonden. Net op dit gebied was Jaap Kruithof een verlichtingsdenker: mensen kunnen *opgevoed* worden, en we kunnen ongelooflijk

veel leren. We hebben één van de meest waanzinnige computers onder ons schedeldak zitten!

Ik heb de test gedaan in mijn eigen les in Brussel. Het is een verhaal dat bij mezelf de reactie losgeweekt heeft dat we goed bezig zijn. Ik heb het spijtig genoeg nooit aan Kruithof kunnen vertellen, maar volgens mij zou hij het zeer geapprecieerd hebben. U moet weten, in mijn cursus logica gebruik ik heel graag de Bijbel als voorbeeld: hij zit vol tegenstrijdigheden en is dikwijls ook zeer grappig. Een jaar of drie geleden zaten er elke les in het middenblok, tweede rij, steeds tien studentes. Bij gebrek aan een betere term zal ik ze van allochtone afkomst noemen; zeven met een hoofddoek, drie zonder. Duidelijk een samenwerkend team: ze hadden blijkbaar afgesproken dat ze er elkaar gingen doorsleuren. Ik zat daar op te kijken, en plotseling dacht ik bij mezelf dat ik wel steeds op de Bijbel zat te kappen, maar dat ik nooit iets over de koran zei. Waarom, vroeg ik me nu af. Ik heb hem ook gelezen, de koran, zij het niet zo grondig als de Bijbel -die is er in geklopt, maar *enfin*, dat is iets anders. De eerste reactie die bij me opkwam was toch: “Jean Paul, nu moet je opletten hoor.” Maar toen bedacht ik dat het toch niet logisch is, dat ik wel mag chargeren als het op mijn eigen cultuur is.

De volgende les heb ik het uitgeprobeerd. Ik zei: “Ik zit steeds op de bijbel te kappen, maar ik zie eigenlijk geen enkele reden waarom ik geen andere boeken zou kunnen bekijken, bijvoorbeeld de koran. Nu, ik moet zeggen, er is een duidelijke meerwaarde van de koran tegenover de Bijbel: de samenhang is stukken beter, hij is beter gestructureerd, je krijgt veel meer concrete antwoorden op concrete problemen, maar... de prijs hiervoor is overweldigend! Dat boek is vervelend om te lezen – ge valt er van in slaap!” En die tien studentes schoten allemaal in de lach. Ik had zoiets van: “dit is goed geweest! Ik heb de profeet niet beledigd, of niets van die orde gedaan, maar toch...” Je moet eens bedenken dat dat ook mensen zijn. Als zij bijvoorbeeld naar de moskee gaan als ze zestien of zeventien zijn, dan gaan ze toch in niets verschillen van andere pubers? Zij moeten toch ook denken: “Verdorie, nog twee soera’s! Mijn lief staat te wachten op de hoek... allez, imam, laat het vooruit gaan!” Dat moet toch zo zijn? Dat kan toch niet anders?

SC: Jaap Kruithof is, samen met Leo Apostel, de hervormer van de opleiding wijsbegeerte aan de UGent. Jaap Kruithof staat hier ook aan de wieg van de opleiding moraalwetenschap. De enige universiteit in het Nederlandse taalgebied waar men dit heeft overgedaan, is de VUB. Kunt u daar iets meer over vertellen?

Van Bendegem: Hier in Gent stonden ze met drie aan de wieg: Leo Apostel, Jaap Kruithof, en Lucien De Coninck. Het is achteraf erg moeilijk geworden, om te gaan bepalen wanneer juist wat is gebeurd. Maar wat in Gent moraalwetenschap is, is in Brussel moraalwetenschappen geworden. Dat lijkt alleen maar een meervoudsvorm, maar het verradt iets heel dieps, namelijk een heel andere invulling van het project. In Brussel, onder leiding van mensen als bijvoorbeeld Hubert Dethier, is er een verschuiving van het concept geweest. Hier in Gent was, waar Kruithof en zeker ook Apostel voorstonden, het idee van een moraalwetenschap. Je zou dan een moraal hebben, die even wetenschappelijk is als de fysica of de sociologie is. Die moraal zélf, als theorie uitgedrukt, had een wetenschappelijk karakter.

In Brussel heeft men dat anders geïnterpreteerd. Daar was de idee, dat als je een ethiek wil uitbouwen, je dan niet anders kunt dan hulp in te roepen van alle relevante wetenschappen. Dat zegt echter nog steeds niets over de *basis* van die ethiek. Vandaar dat men

in Brussel spreekt van moraalwetenschappen: je gaat nadenken over een moraal, en je haalt daar alle wetenschappen bij die je van dienst kunnen zijn. En dat is toch een zekere verschuiving.

Het meer uitdagende project was het oorspronkelijke Gentse project. Hoewel ik tegenwoordig de idee heb, dat de opleiding hier in Gent ook meer die richting uitgaat: onder meer de programma-opbouw hier loopt steeds meer parallel met die in Brussel. Je hebt enkele centrale, ethische vakken, en daarrond worden al die wetenschappen er aan toegevoegd. Volgens het oorspronkelijke Gentse project zou je moeten vakken krijgen als *economische ethiek* of *sociologische ethiek* of *ethiek van de sociologie*; in de beide richtingen! Maar waar vind je steeds die figuren, die op die kruispunten zitten? Een figuur als Koen Raes, als jurist en ethicus, is geknipt voor deze job. Zo'n figuren zouden we moeten hebben voor om het even welke wetenschap.

SC: Als je het zo bekijkt, zijn er vandaag de dag nog zeer weinig mensen die het Gentse project nog proberen uit te voeren zoals het oorspronkelijk bedoeld was.

Van Bendegem: Zoals ik het zie ook, ja. Dat uit zich nu ook in het project dat er zit aan te komen voor de samenwerking tussen Brussel en Gent voor de tweejarige master. Dan zien we dat die programma's van Gent en Brussel zeer goed in elkaar te passen zijn, en dat geeft effectief aan dat die twee programma's naar elkaar toegegroeid zijn. Het oorspronkelijke Gentse project was een heel ambitieus project: had je dat kunnen waarmaken, dat zou erg mooi geweest zijn. Je vindt daar nog de sporen van terug in één van de allerlaatste teksten van Apostel, over zijn ethisch realisme. Dat gaat ermee samen: voor hem was een ethica ontwerpen net zoals aan wetenschap doen. Je hebt *feiten* om mee om te gaan. Ik denk niet dat hij daar veel medestanders in gehad heeft, in dat project. De argumenten om de feit/norm-kloof aan te houden zijn natuurlijk zeer goed: als Hume ons iets geleerd heeft, dan is het dat wel. Maar waar de kloof ligt, is niet steeds even duidelijk. En als ik Hume goed gelezen heb, is zijn vraag: "kun je wel waarden en normen *afleiden* uit de feiten?" Daar, denk ik, moet het antwoord *neen* zijn. Om het even vanuit een logisch oogpunt te bekijken: uit een klassieke propositiologica kan je geen modale logica *afleiden*.

Van de andere kant, als je waarden en normen wil implementeren, dan moet je toch rekening houden met *feiten*: bijvoorbeeld door te zeggen dat het ongelooflijk onwaarschijnlijk is, dat die-of-die norm effectief kan geïmplementeerd worden. Voor mij is Benedictus' grootste waanzin in het Vaticaan, het feit dat hij aan een regel wil vasthouden waarvan iedereen wéét dat hij niet te implementeren valt: trouw aan kuisheid. Je kan dat nu wel zeggen tegen de mensen, maar mensen zitten zo niet in elkaar. Het heeft helemaal geen zin om zeer grote inspanningen te leveren om mensen te proberen ze zover te krijgen. Ik vind het verbijsterend dat men hieraan voorbijgaat. Maar ja, natuurlijk, als je in een ommuurde omgeving woont...

SC: Aanziet u het oorspronkelijke Gentse project dan als mislukt?

Van Bendegem: Neen, zeker niet! Het is altijd zo dat als je een project voor ogen hebt, dat noodzakelijk moet veranderen naarmate het vordert. Anders heeft het ook weinig zin. Anders wist je op voorhand al waar je ging uitkomen, en dan moet je het eigenlijk niet meer doen. Het project is dus gewijzigd, en dan is de nieuwe vraag volgens mij of die wijzigingen van die aard zijn, dat ze het oorspronkelijke project volkomen op de helling zetten. En daar is het antwoord duidelijk nee. Het simpele bestaan van die op-

leiding in Brussel en in Gent vind ik nog steeds zo belangrijk, omdat ik nog steeds in heel wat middens (katholieke middens voorop) hoor zeggen, dat er over ethiek in wezen niet veel te vertellen valt, of dat je *moet* terugvallen op een bron zoals de bijbel om een ethiek te kunnen funderen.

Hoewel ik het uit mezelf nooit zou doen, gebeurt het wel eens dat ik op verzoek een lezing geef over mijn atheïstische levenshouding. Dan krijg ik keer op keer de vraag hoe ik als atheïst door het leven kan gaan. Wat belet er mij immers om de straat op te gaan en mensen neer te schieten? Want ja, mijn ethiek is volgens zulke mensen compleet ongefundeerd. Het heeft een tijdje geduurd eer ik hier een passend antwoord op gevonden heb, maar tegenwoordig zeg ik dat als het zover zou komen, ik eigenlijk mezelf zou neerschieten. Ik heb geen tussenpersoon of *go-between* nodig – ik kan mezelf direct herkennen in de ander. Dood ik die, dan dood ik mijzelf.

SC: Vele gelovigen beweren dat ze hun ethiek bij God halen. Maar hoeveel gelovigen houden zich ook letterlijk aan die goddelijke ethiek? Heel weinig, toch.

Van Bendegem: Natuurlijk. Ze hebben er ook een schitterende denkmethode over ontwikkeld: de casuïstiek. Op zich vind ik dat een zeer mooie methode: je hebt algemene principes, maar dan moet je steeds kijken naar de specifieke randvoorwaarden van bepaalde, concrete situaties om te zien wat het zou geven als je die regel op die situatie toepast. Dan kan het natuurlijk zijn dat iemand vindt dat als algemene regel abortus moet verboden zijn, maar dat het in dat-of-gene geval moet toegelaten worden. Wat je op den duur kunt krijgen is een soort ontaarding, waarbij in elk geval van de regel wordt afgeweken, maar men toch blijft beweren dat het *algemene principe* stelt dat het anders is. Ik vind dat men dit zou moeten laten varen.

Jaren geleden hebben de Leuvense ethicus-theoloog Paul Schotsmans en Etienne Vermeersch in de Vooruit of in de Gentse Morgen (het was in de tijd van de overgangsfase), gedurende twee dagen telkens twee pagina's een discussie gevoerd over abortus. Daar werd je hopeloos van. Vermeersch kwam telkens af met een concreet uitzonderingsgeval waarin het gevaarlijk of onverantwoord zou zijn om géén abortus toe te passen. Dan antwoordde Schotsmans keer op keer dat het vanzelf sprak dat je in dat specifieke geval abortus mocht toestaan. Dus, antwoorde Vermeersch, ga je in tegen je eigen principe! Maar neen, Schotsmans zei dan dat het principe algemeen was en dat dat bleef staan; maar dit specifieke geval was een uitzondering. Ze zaten in een discussie verwickeld waar ze nooit uit konden raken.

Ik vraag mezelf dan af of het geestig is om in zo'n cultuur te leven. Ik heb dat zelf nooit gekend – ik heb een protestantse achtergrond, en dat soort denkwijze past daar niet in. *We doen altijd A, maar onze algemene regel is B, en B is niet-A*; daar doen de protestanten niet aan mee. Je hebt geen pak op die casuïstiek, maar ondanks dat blijf ik het een zeer mooie denkmethode vinden, omdat je soepelheid moet hebben in je principes. Iemand zoals Guido Pennings zal dat zeker beklemtonen. Als je in zo'n bio-ethische commissie zit, dan is het er om te doen om zeer grote principes te hebben. Maar zo'n dossier ligt om tien uur op tafel, en om twaalf uur moet je wel iets kunnen zeggen tegen die persoon of zijn ouders. Je kunt niet zeggen dat je een project gaat indienen bij het FWO en het vier jaar gaat onderzoeken om dat volledig uit te benen – neen, je moet tegen 's middags iets kunnen zeggen.

Ik herinner me nog dat ik in de jury zat van het doctoraat van Guido Pennings, en die gaf toen een briljant mooi voorbeeld. Toen ik dat hoorde, dacht ik direct: "ja, nu snap

ik het! Dit zou je nooit kunnen afgeleid hebben uit eerste principes, want dat staat er zo ver van af.” Het was het voorbeeld van een koppel, bij wie er bij de man kanker ontdekt wordt. Om zeker te spelen, laat men van de man zaad invriezen, voor het geval de chemische behandeling de man steriel zou maken. Alleen: de man overleeft de behandeling niet. Wat dan blijkbaar kenmerkend is, is dat de weduwe quasi onmiddellijk vraagt om geïnsemineerd te worden. Ik denk dat het eerst in de Scandinavische landen was, dat men opmerkte dat men dat niet mocht doen. Want dat is geweldig belastend zowel voor die vrouw als voor het kind: wat zij eigenlijk wil bekomen, is dat ze een kopie van haar echtgenoot krijgt.

Nu kun je je de vraag stellen hoe je dit dilemma kunt oplossen? Welnu, de oplossing die men bekomen heeft, is eigenlijk erg efficiënt. Men zegt de vrouw dat als dat haar wens is, men daaraan tegemoet zal komen, maar men voegt daar aan toe dat er sowieso een wachtperiode van drie, vier maanden wordt ingesteld. Als de vrouw na die wachttijd nog steeds geïnsemineerd wil worden, dan voert men dat zonder probleem uit. Maar men merkt effectief dat driekwart van de vrouwen er dan toch van afziet, en later vertelt dat het de emoties van het moment waren. Nu, zoiets als “las een wachttijd in!” instellen als algemeen ethisch principe, dat slaat nergens op. Dat is de praktijk die dat dicteert. Guido is een groot verdediger van het idee om in de twee richtingen te werken: de mensen die dagelijks zulke knopen moeten doorhakken, hebben een erg grote invloed te leveren om te zien welke algemenere principes men ergens uit kan distilleren. In dat opzicht, bijvoorbeeld, is het Gentse project zeker geslaagd.

Neem bijvoorbeeld Gerard Bodifée, als bekend persoon in Vlaanderen. Hij is dé promotor om aan het ethische een fundering te geven die de mens en het universum moet overstijgen. Ik denk echter dat dat de discussie net onmogelijk maakt. Net zoals de romantische opvatting over creativiteit je belet om er iets over te zeggen: “wat komt, dat komt!” beweert men dan. Maar zo kun je stellen dat oorlogen ook komen, en volgens mij kan je die wél voorkomen. Zeggen dat het Gods wil is, daar ben ik het echt niet mee eens, omdat ik er zo weinig mee kan aanvangen.

SC: België is één van de enige landen ter wereld met een euthanasiewetgeving. Zijn dit feit en andere maatschappelijke invloeden ten dele te danken aan de Gentse moraalwetenschappers?

Van Bendegem: Ik denk het wel. Ik ga nu niet beweren dat de Gentse richting moraalwetenschap zóveel leerkrachten zedenleer heeft grootgebracht dat die voldoende geweest zijn om, via de lessen zedenleer, gans het Vlaamse landschap te hertekenen; vergeet immers niet dat driekwart van het middelbare onderwijs nog steeds in katholieke handen is en dat leerkrachten zedenleer daar niet welkom zijn. Die hebben wel hun impact gehad, maar de maatschappelijke impact is veel groter geweest van het drietal Apostel, Kruithof, Vermeersch – Boehm minder in mijn ervaring. Zij maakten deel uit van het zichtbare deel van de filosofie. Zo kwamen ze regelmatig tussen in debatten. En ze zijn zeker belangrijke motoren geweest voor de ontwikkeling van de vrijzinnige humanistische beweging. Zij hebben de kans ook gegeven om van daaruit de stap te maken naar de politieke wereld om daar dan de nodige medestanders te krijgen. In die zin ben ik er diep van overtuigd dat ze hun steentje – of zeg maar steen – hebben bijgedragen. Hadden die drie hier niet rondgelopen, zie ik toch niet meteen wie anders daartoe zou hebben bijgedragen. Maar goed, dat zijn gedachte-experimenten die misschien te ver gaan, want dan had misschien iemand anders zich kunnen ontplooien.

SC: U verwees zopas zelf naar de mogelijke toekomstige samenwerking van de departementen moraal en wijsbegeerte van Brussel en Gent. Kunt u daar iets meer over vertellen?

Van Bendegem: We hebben nu enerzijds de alliantie die onze beide instellingen samenbrengt. De rector van de VUB, professor De Knop, wordt op dit ogenblik aanzien als een “koele minnaar” van de UGent – zelf zou hij in vuur en vlam staan voor de ULB. Maar goed, die alliantie is aangegaan, dus hij zal die niet zomaar verbreken. Dat is één ding: het zijn rectoren die bij elkaar gaan zitten, en die zeggen dat ze een alliantie afsluiten.

Op het niveau van de vakgroepen zijn de eventuele beslissingen tot samenwerking nogal ad hoc. Zeker op het niveau van de wetenschappen, zijn er richtingen in Gent die zeggen dat ze alles hebben wat ze nodig hebben, en die geen noodzaak voelen om een aantal VUB’ers aan boord te hijsen. Als je dan komt vragen of er echt geen mogelijkheid is tot samenwerking, dan levert dat nogal ongelijke onderhandelingen op.

Voor de wijsbegeerte en de moraalwetenschappen lukt dat evenwel vrij goed, in die zin dat we nu in de richting aan het gaan zijn – en in principe is het ook al formeel zo bekrachtigd – dat, als ooit die tweejarige master er komt, wij in Brussel dan zouden gaan voor de morele consulentie, terwijl leerkrachten zedenleer in hoofdzaak in Gent zouden eindigen. We komen zo tot een taakverdeling, wat mij zeer zinvol lijkt. Het hoeft daarom niet zo te gaan, maar dit is een manier van samenwerking die interessant lijkt te zijn. Nu, dit gezegd zijnde, of de dossiers zullen ingediend raken, dat valt nog te bekijken. Maar de samenwerking is er, en – ik weet het niet – misschien heeft het, wie weet, iets te maken met het feit dat ik in de twee zit, als brugfiguur. Dat is in elk geval al iets, durf ik hopen.

SC: Zou de samenwerking ook een weerslag hebben voor de richting wijsbegeerte?

Van Bendegem: Op zich genomen niet zoveel, behalve dat iedereen in de opleiding een module voorziet die je kunt volgen op de andere plaats. Vergeet niet dat er voor de filosofie-opleiding pur sang een bijzonder statuut geldt, namelijk dat van “bedreigde diersoort” of van de levensbeschouwelijke “uitzondering”. Bedreigd zijn levert op een gekke manier een vorm van vrijheid op.

SC: U heeft zelf meegeholpen om het Centrum voor Logica en Wetenschapsfilosofie in Brussel op te richten. Was dat naar het evenbeeld van Gent?

Van Bendegem: Zeer zeker. Ik ben in ‘85 deeltijds aan de VUB gekomen. Leo Apostel had daar ooit logica gegeven, maar Dirk Batens had overgenomen. Professor Batens was dat ondertussen ook een beetje beu – wat ik perfect begrijp. Ik heb zelf nog zeven jaar de driehoek Gent-Brussel-Antwerpen gedaan. Ik was hier in Gent bevoegd verklaard navorser NFWO, voor 10% lesgever aan het RUCA in Antwerpen, en 25% aan de VUB. Na zeven jaar was ik dat echt wel beu. In ‘90 ben ik voltijds aan de VUB kunnen komen omdat professor Jacques Ruytinx wegging. Maar – ik heb geen enkele schroom om dat te zeggen, dat mag geweten zijn – op het vlak van logica en wetenschapsfilosofie was het wel een beetje een woestijn in Brussel. Ik hoefde eigenlijk niet echt prof te worden aan de VUB, want mijn aanstelling in Gent was van onbepaalde duur. Ik had dus de keuze: of ik bleef in Gent, en ik speelde mee in een onderzoeksgroep die toen aan het opkomen was.

Dirk Batens en ik stonden er toen alleen voor aan de UGent; we zouden dan als duo wel vanalles kunnen gedaan hebben. Het alternatief was dat ik naar Brussel zou trekken – dan hadden we al dadelijk een tweede instelling, wat interessant kon zijn voor bepaalde projecten. En ik moet eerlijk zijn: het idee van zelfstandigheid, van je eigen ding te kunnen doen, en vooral het feit dat er een vrij groot braakliggend terrein was en dat we er konden tegenaan gaan, sprak mij wel aan. Zo is dat beginnen groeien. Daardoor hebben we nu in Gent een Centrum, en is er één aan de VUB.

Leuven heeft een Centrum voor Logica en Analytische Wijsbegeerte. Daar huizen vooral analytische filosofen, mensen zoals Jaap van Brakel, Filip Buekens, Leon Horsten, Igor Douven en Roger Vergauwen. Hun aanpak zou ik eerder als klassiek willen omschrijven.

Dan is er Erik Myin, die de VUB verlaten heeft. Hij is gespecialiseerd in bewustzijnsfilosofie, perceptie en verwante onderwerpen, en is nu toch al een aantal jaar voltijds aan de slag kunnen gaan in Antwerpen. Mocht men zich daar nu ook op de logica storten, dan zou men op de vier plaatsen in Vlaanderen en Brussel een Centrum voor Logica en Wetenschapsfilosofie hebben. Dat lijkt mij goed.

SC: Misschien nog een kleine afsluiter: kunt u heel kort iets vertellen over de protestantse achtergrond die Jaap Kruithof en u gemeen hebben?

Van Bendegem: Wel, ik heb dat altijd gemerkt aan hem, en hij ook bij mij. En op een dag heb ik hem gevraagd, of de titel van zijn boek ook *Lust en arbeid* zou kunnen geweest zijn. Maar nee, dat ging niet: eerst de arbeid, en dan pas de lust!

Interview: Stijn Cooman

Eindredactie: Constantijn Vermaut, Simon Huijghe